



Gisèle Freund, *James Joyce amb la lupa*. París, 1939

# James Joyce a Catalunya

## (1921-1936)

TERESA IRIBARREN

### Introducció

És fora de discussió que l'irlandès James Joyce és una de les personalitats literàries més valuoses i influents del segle XX. Així, és lògic que sigui un dels autors contemporanis que ha generat més paper (i darrerament webs): a hores d'ara l'estudi de la seva obra presenta unes dimensions oceàniques, i no només dins de la prolífica (anava a afegir 'i hegemònica') tradició anglosaxona. El creixent assentament de l'estètica de la recepció ha fet engruixir els estudis joycians amb aportacions que ressegueixen la seva empremta en altres literatures, de manera que, avui, la majoria de les cultures lletrades d'Occident –i també força d'Orient– compten amb treballs que testimonien el llegat de l'autor d'*Ulisses* en diferents topants del mapamundi.

A casa nostra la tradició d'estudis sobre l'escriptor és primíssima. Això ens podria fer pensar que aquí la llavor joyciana ha estat poc fecunda, cosa que ens diferenciaria de la majoria de les cultures que ens envolten. Aquesta deducció, tanmateix, és falsa: en un altre lloc he intentat explicar que el fenomen Joyce també s'ha fet sentir al llarg del segle XX a Catalunya, tot i la seva irregularitat: la considerable empena que pren en els seus inicis es veu truncada per unes circumstàncies polítiques (la Guerra Civil Espanyola i la manca d'una normalitat cultural al llarg dels decennis que la segueixen) que l'han perjudicat en gran mesura.<sup>1</sup> Des del punt de vista de la recepció, els nostres estudis sobre Joyce (sovint de factura no acadèmica, realitzats sense eines metodològiques ni plantejaments històrics rigorosos) no han sabut testimoniar el considerable abast de la seva influència a Catalunya, greuge

1. T. IRIBARREN, *James Joyce in Catalonia*, dins G. LERNOUT i W. VAN MIERLO (ed.), *The Reception of James Joyce in Europe*, London: Continuum, en premsa. En aquest treball el període 1921-1936 és estudiat d'una manera molt sumària, a diferència del present estudi.

especialment injust quant al període anterior a la contesa bèl·lica. La raó d'aquest *descuit* és ben senzilla: no s'han exhumat les publicacions periòdiques, pràcticament l'únic marc de difusió de l'obra joyciana fins a l'esclat del conflicte.

Així doncs, les pàgines següents pretenen minimitzar aquest greuge mostrant, en primer lloc, quin és el mapa de la petja joyciana fins al 1936 que s'ha dibuixat fins ara i se n'assenyalaran errors i mancances. I, en segon lloc, se'n dibuixarà un de nou que, d'acord amb la voluntat de ser més fidel a la veritat històrica, s'ha hagut de fonamentar necessàriament en una laboriosa d'hemeroteca.

## Intents (incomplets) de recomposició dels primers testimonis joycians

El procés de recuperació del llegat joycià anterior a 1936 té, sens dubte, un personatge clau: Joan Ramon Masoliver. Masoliver, en un dels primers articles sobre Joyce publicat a l'Espanya de postguerra –i que tant enlluerna Josep Pla<sup>2</sup> rememora l'aventura joyciana d'*Hèlix*,<sup>3</sup> un exercici que repetirà en altres ocasions.<sup>4</sup> A hores d'ara és prou conegut que ell va ser un dels responsables que la revista d'avantguarda *Hèlix* de Vilafranca del Penedès publicqués el febrer de 1930 la primera traducció catalana de fragments d'*Ulysses*, a càrrec de Manuel Trens, i l'assaig de Lluís Montanyà, *Primeres notes sobre 'Ulysse'*.<sup>5</sup> També se sap que durant uns mesos Masoliver es veié sovint amb Joyce a París (1930-1931) i que va donar-li un exemplar de la revista vilafranquina.<sup>6</sup> La difusió d'aquest testimoni, emparada en el fet que Masoliver ha estat l'únic home de lletres català que tractà l'irlandès, fa que massa sovint s'hagi reduït la presència de Joyce durant aquells anys a *Hèlix*.<sup>7</sup>

Els següents intents de recuperació d'aquesta memòria no arriben fins a final dels 70, quan s'articula un nou discurs crític entorn del cèlebre novel·lista estimulat per l'esperada traducció d'*Ulisses* de Joaquim Mallafrè el 1981,<sup>8</sup> la commemoració del centenari del naixement de Joyce el 1982 i, en menor grau, per la publicació d'altres

2. J. PLA, «Los grandes triunfos de 'Destino', comentados», *Destino*, núm. 293, 27-II-1943.

3. J.R. MASOLIVER, «Breve recuerdo de James Joyce», *Destino*, núm. 280, 28-XI-1942, p.10. L'article no és compilat a J.R. MASOLIVER, *Perfil de sombras*, Barcelona: Destino, 1994, tal i com lamenta I. CONSUL a «Seixanta anys de creació», *Avui*, 18-V-1995.

4. Per exemple, a J.R. MASOLIVER, «El fantasma favorable de la rue de l'Odéon», *La Vanguardia*, 31-I-1982; J.R. MASOLIVER, «Etopeia d'un gegant que es féu home», dins DD.AA., *James Joyce en els seus millors escrits*, Barcelona: Miquel Arimany, 1982, p. 9-25 (text que apareix en versió castellana a *Perfil de sombras*).

5. J. JOYCE, «Ulysses», trad. M.R., *Hèlix*, núm. 9, febrer 1930, p. 4-5; L. MONTANYÀ, «Primeres notes sobre 'Ulysse'», *Hèlix*, núm. 9, febrer 1930, p. 2-3.

6. A més de Masoliver també ho han explicat A. MANENT a «Joan Ramon Masoliver, servidor proteic de la cultura», *Revista de Catalunya*, núm. 38, febrer 1990, p. 110-122 i L. BONET a «James Joyce y Juan Ramón Masoliver: la sonrisa de la Gioconda», dins DD.AA., *Juan Ramón Masoliver: 60 años de creación, crítica y traducción literaria*, Barcelona: ACEC, 1994, p. 9-15.

7. És significatiu en aquest sentit que un dels primers efectes que té la traducció al castellà d'*Ulisses* de J.M. VALVERDE (Barcelona: Lumen, 1976) sigui l'edició en facsimil de la col·lecció completa d'*Hèlix* (1977) a Leteradura, la mateixa editorial que publicarà l'*Ulisses* en català pocs anys després.

8. J. JOYCE, *Ulisses*, trad. J. MALLAFRÈ, Barcelona: Leteradura, 1980 (el volum no arriba a les llibreries fins al març de 1981).

obres al llarg dels 80. Mallafrè, reconegut des de llavors com la gran autoritat en la matèria, en la seva incansable tasca d'estudi de l'*opus* joyciana inaugura la línia d'estudi de la recepció catalana de l'irlandès. Per bé que en un principi informa gairebé només d'*Hèlix*,<sup>9</sup> el 1994 ja proporciona un major nombre de referències, tot i que continua considerant la revista vilafraquina com el primer testimoni de la cèlebre novel·la.<sup>10</sup> Revisions realitzades per part d'altres autors i aparegudes a la premsa a principis dels 80<sup>11</sup> (i encara alguna dels 90!)<sup>12</sup> no donen compte de l'existència d'un *continuum* de producció autòctona entorn del novel·lista al llarg dels 20 i 30. I el que és més greu: estudis realitzats dins del marc universitari tampoc resolen la qüestió. Sílvia Coll-Vinent, per exemple, en la tesi titulada *The Reception of English Prose Literature in Catalonia (1918-1938)*, només consigna la presència de Joyce en relació amb Carles Soldevila i *D'Ací i D'Allà* i esmenta en nota els textos d'*Hèlix*.<sup>13</sup> D'altra banda, la tesi de John Beattie, *James Joyce's Dubliners as an Illustration of Applied Translation Criticism: A Comparative Analysis of the Work's Translations into Spanish, Catalan and Galician*, presenta importants llacunes quant a les primeres traduccions de Joyce al català.<sup>14</sup>

Hi ha, tanmateix, diverses aportacions que han emplaçat altres peces del trencaclosques. El 1981 la revista de Manresa *Faig* reproduïx l'assaig sobre Joyce d'Ignasi Armengou publicat el 1926 en la també manresana *Ciutat*.<sup>15</sup> El 1982, amb motiu de la mort de Josep Sol, Jacint Torrents recorda les activitats joycianes del contista i Jordi Coca explica que l'irlandès era una de les seves grans passions.<sup>16</sup> El 1997 Carles Barba esmenta, a banda d'*Hèlix*, l'article de Josep Pla de 1927,<sup>17</sup> el prò-

9. Vegeu, per exemple, J. MALLAFRÈ, «Influencia sobre los escritores catalanes», *La Vanguardia*, 31-I-1982; J. MASATS, «En el centenari de James Joyce», *Papers* (Suplement de Canigó), núm. 20, 13-II-1982, p. 10-11.

10. «A Lluís Montanyà, que firmó el *Manifest groc* juntament amb Dalí y Gasch, debemos la primera noticia de *Ulises* el febrero de 1930», «Encontramos aquí [a *Hèlix*] el primer impacto del libro de Joyce que posiblemente más influiría en autores posteriores», J. MALLAFRÈ, «Joyce en catalán», dins A. GARCÍA TORTOSA i A. RAÚL DE TORO SANTOS (ed.), *Joyce en España*, la Corunya: Universidade da Coruña, 1994, p. 38-42, p. 39-40. Peruchó també considera que Trens és el primer traductor de Joyce: vegeu J. PERUCHO, «El meu Joan Ramon Masoliver», dins DD.AA., *Juan Ramón Masoliver: 60 años de creación, crítica y traducción literaria*, p. 33-40.

11. J. TRIADÚ, «Una fita per a una cultura», *Avui*, 29-III-1981; [s.a.], «Trens i Jordana, dos precedents», *Avui*, 29-III-1981; J. IGLESIAS DEL MARQUET, «James Joyce en català», *Diario de Barcelona*, 2-II-1982; J. MARTÍ-OLIVELLA, «James Joyce i la literatura catalana», *Suplement Literari de "El Eco de Sitges"*, 19, 31-XII-1982, p. XI-XIII.

12. J.J. ISERN, «Un clàssic renovador», *Avui*, 8-IX-1990.

13. Vegeu el capítol «A taste of Joyce» a S. COLL-VINENT, *The Reception of English Prose Literature in Catalonia (1918-1938)*, tesi doctoral no publicada, Oxford: University of Oxford, 1996, p.120-123. L'estudiosa, a més, atribueix erròniament la traducció de Trens a Josep Millàs-Raurell.

14. J. BEATTIE, *James Joyce's Dubliners as an Illustration of Applied Translation Criticism: A Comparative Analysis of the Work's Translations into Spanish, Catalan and Galician*, tesi doctoral no publicada, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1998.

15. I. ARMENGOU, «James Joyce a ciutat», *Faig*, núm. 14, juny 1981, p. 26-29; I. ARMENGOU, «Notícies literàries. Els irlandesos: James Joyce», *Ciutat*, núm. 8, setembre-desembre 1926, p. 202-204.

16. J. TORRENTS, «En la mort de Josep Sol, un dels millors contistes catalans», *Avui*, 20-I-1982; J. COCA, «La veritable mort de Josep Sol», *Serra d'Or*, núm. 269, febrer 1982, p. 14.

17. J. PLA, «James Joyce», *La Publicitat*, 19-II-1927.

leg de Carles Soldevila a la segona edició de *Fanny* (1930),<sup>18</sup> la temptativa «més aviat fallida» d'assimilació de patrons joycians a *Víctor o la rosa dels vents* (1931) d'Agustí Escasans i els articles de Manent del 1934.<sup>19</sup> Carlos G. Santa Cecilia, en l'excel·lent estudi *La recepción de James Joyce en la prensa española (1921-1976)*, fa referència, a més de la traducció de Trens, a la de Josep Sol a «Rosa dels Vents» de 1936.<sup>20</sup> El 2001 apareix un treball que analitza en profunditat la significació i transcendència del text de Pla del 1927, signat per Jordi Castellanos.<sup>21</sup>

Finalment, el 2001 John Beattie publica l'assaig que sembla que ha de posar el punt final a aquesta situació d'incertesa. El títol és molt prometedor: *Joyce's Work and its Early Reception and Translation in Catalonia (1921-1936)*. Ara bé: es tracta, una vegada més, d'una aproximació que no es basa en la necessària cerca històrica. Així, Beattie afirma, per exemple, que l'article de Pla és «the first reference in print to Joyce's work aimed exclusively at Catalan readers». O bé: «The impulse given to Joyce's work for a Catalan readership by this early enthusiasm and translated extracts in the pages of *Hèlix* led to no further interest on the part of Catalan *literati* for a period lasting all of six years, until just before the outbreak of the Civil War».<sup>22</sup> I, fins i tot, inexplicablement, s'està d'esmentar la traducció de Josep Miracle a *D'Ací i D'Allà* del 1930, tot i haver-ne donat notícia en la tesi.

Curt: el panorama traçat fins ara en relació amb Joyce presenta, per tant, quatre grans espais pràcticament en blanc. Primer: ningú no ha assenyalat que els catalans han estat pioners en matèria joyciana a Espanya. Segon: no existeix un inventari exhaustiu de les traduccions. Tercer: no s'ha resseguit el discurs crític que el polèmic autor genera. I quart: no s'ha rastrejat de manera sistemàtica la influència de l'irlandès en obres catalanes. El present estudi pretén només tractar de manera molt sumària els tres primers punts (sense seguir –adverteixo– un ordre estrictament cronològic). Per raons d'espai, el quart es tractarà en un altre moment.

## El nou mapa: primeres notícies i traduccions a *La Revista*

La primera notícia catalana –i també espanyola– sobre l'autor és del 1921:<sup>23</sup> una brevíssima nota anònima de *La Revista* anuncia que James Joyce és un dels «bons

18. C. SOLDEVILA, *Quatre paraules preliminars*, pròleg a *Fanny* (2a ed.), Barcelona: Llibreria Catalònia, 1930.

19. C. BARBA, «'Ulisses' cavalca de nou», *Avui*, 6-III-1997. Barba, que sembla que obté la informació a partir de l'índex onomàstic de M. de RIQUER, A. COMAS i J. MOLAS (dir.), *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona: Ariel, 1988, vol. XI, dóna alguna referència incorrecta.

20. C.G. SANTA CECILIA, *La recepción de James Joyce en la prensa española (1921-1976)*, Universidad de Sevilla, Secretariado de Publicaciones, 1997.

21. J. CASTELLANOS, «Josep Pla i la novel·la», dins G. GRANELL i X. PLA (eds.), *Jospe Pla, memòria i escriptura. Actes del Col·loqui de l'any Pla*, Girona: Universitat de Girona, 2001, p. 35-64.

22. J. BEATTIE, «Joyce's Work and its Early Reception and Translation in Catalonia (1921-1936)», dins L. PEGENAUTE (ed.), *La traducción en la edad de plata*, Barcelona: PPU, 2001, p. 15-25 (16, 21).

23. Això contradiu l'afirmació de Santa Cecilia: «La primera noticia sobre James Joyce llega a España en octubre de 1921 y fue publicada en la revista madrileña *La Pluma*», a *La recepción de James Joyce...*, p. 25.

escriptors contemporanis de llengua anglesa».<sup>24</sup> El 1924 la prestigiosa publicació acull la primera traducció de Joyce a Espanya,<sup>25</sup> a càrrec de Josep Millàs-Raurell. Es tracta de tres poemes de *Chamber Music: A la finestra, abocada, Estimada meva, escolta, En aquesta hora*.<sup>26</sup> Mesos més tard Josep M. López-Picó —director de *La Revista*— ja consigna, amb un to no exempt de sarcasme, que les discussions sobre Joyce se centren en el monòleg interior, un camí narratiu que ell contempla amb força prevencions: «Monòleg interior l'obra de Joyce? A casa nostra d'això en podem dir la tècnica de l'home que ell mateix es fa la seva auca».<sup>27</sup> L'any següent, en plena efervescència del debat català sobre la novel·la, Millàs-Raurell tradueix el primer text crític sobre el novel·lista, d'Edward Shanks. Aquesta traducció, la segona baula de l'aportació joyciana de Millàs-Raurell, posa de manifest l'interès per divulgar l'obra del novel·lista, la plena consciència de la seva vàlua i la voluntat de fer pedagogia sobre les perspectives que l'extraordinària fórmula joyciana obre per a l'art literària en inaugurar un nou contracte amb la realitat: «On és, llavors, el veritable realista, l'impassible cronista de la vida, tal com ella és? Certament, ha aparegut un nou estil de novel·la que s'acosta més a això que no al que els Srs. Galsworthy, Bennett o Wells han escrit. El senyor James Joyce, la Sra. Virginia Woolf, la senyoreta Dorothy Richardson i, a França, Marcel Proust han compost obres els exemples de les quals són gairebé representacions gràfiques pures i imparcials. No ens mostren, és cert, la vida tal com és; una cosa tan inassolible com la veritat absoluta, però van a mostrar-nos la vida tal com es presenta en una consciència senzilla. Llurs llibres no tenen altra finalitat, cap acció a desenvolupar, cap idea a dilucidar. *À la recherche du temps perdu* de Marcel Proust, allà on no és enfarfegat amb una psicologia portentosament trivial, ens dona una imatge de la vida, vista, per dir-ho així, en la pantalla d'una cambra fosca, disminuïda, vívida i divertida. El seu estil pot haver tingut —no ho sé— alguna certa influència sobre el senyor Joyce i la senyora Woolf, els quals en cert aspecte s'assemblen a aquell. (...) Ja en *Ulysses*, o en alguns capítols de l'obra que jo he pogut llegir, el Sr. Joyce em sembla que va a una nova classe d'art. En ell la força cerebral i la sensibilitat de percepció han arribat tan i en allò que trobem en la vida real com les emocions dels romàntics sobre les experiències vulgars. Els herois de Rousseau tenien els cors hipertrofiats: potser es trobarà que en els herois futurs del Sr. Joyce tenen els cervells atrofiats. Ells deuen

24. [s.a.], [s.st], *La Revista*, núm. 131, 1-III-1921, p. 80.

25. Santa Cecília dona com a primera traducció de Joyce els fragments d'*Ulisses* a càrrec d'Antonio Marichalar publicats a la *Revista de Occidente* (6, novembre 1924, p. 177-202). Per la seva banda, Coll-Vinent afirma: «The first translation of Joyce published in the Peninsula appeared in the pages of *D'Ací i d'Allà* in 1926», a *The Reception of English Prose...*, p. 120.

26. J. JOYCE i D.H. LAWRENCE, «Poesia anglesa contemporània», trad. [J.] M[ILLÀS]-R[AURELL], *La Revista*, núm. 199-204, gener-març 1924, p. 19-20. Es tracta dels poemes V, XVIII i III de *Chamber Music*. En un estudi sobre la publicació ja s'havia informat de l'existència d'aquests textos: vegeu M.C. RIBÉ, *La Revista (1915-1936). La seva estructura, el seu contingut*, Barcelona: Publicacions de «La Revista», 1983, Segona sèrie, p. 43.

27. J.M. LÓPEZ-PICÓ, «Moralitats i pretextos», *La Revista*, núm. 221-222, 1 i 16-XII-1924, p. 186-187.

tenir també certament (encara que això sia dit de passada) els nassos hipertrofiats».<sup>28</sup>

El 1929 *La Revista* acull un text especialment rellevant: la traducció de fragments d'*Aspects of the Novel* (1927) d'E.M. Forster sobre l'*Ulisses*.<sup>29</sup> L'article està precedit per un breu comentari en què s'exposa la voluntat d'inserir la reflexió teòrica forsteriana en el marc del debat català sobre el gènere. Textualment diu: «El tema de la novel·la catalana, tan remogut aquests darrers anys, pot ésser considerat des de molts punts de mira i es prestarà sempre a diversíssimes interpretacions. Al davant o al marge de la creació novel·lística convé posar-hi la teorització». És a dir: per a la construcció de la institució novel·lística cal el pilar de la crítica. Que just dos anys després de la publicació del cèlebre llibre forsterià es tradueixi aquí –ni que sigui fragmentàriament– indica, entre diverses coses, la voluntat de presentar un model crític de primer ordre, capaç de donar claus de lectura, en aquest cas, d'un llibre tan críptic com l'*Ulisses*, i de voler estar al corrent de l'actualitat literària estrangera. Ara bé, aquesta traducció també podria veure's com un *substitutiu*: atès que en aquests moments no és factible fer arribar al lector català l'obra que aixeca tanta polseguera, com a mínim es reproduïen els mots de Forster que expliquen quina mena d'obra és, la tècnica compositiva que l'articula i les principals correspondències homèriques (a més d'aspectes més secundaris com el component paròdic i el profètic).

### **D'Ací i D'Allà: una nova baula de Millàs-Raurell**

El 1926 *D'Ací i D'Allà* aconsegueix una altra fita: Millàs-Raurell publica *Evelina*, el seu primer conte traduït a Espanya.<sup>30</sup> L'acomboia un breu comentari en què el traductor defensa Joyce amb entusiasme: el reconeix com un dels tres esperits més representatius del moment –amb Strawinsky i Picasso– i el relaciona, abans que ningú altre, amb l'avantguarda: «James Joyce és el crit del capdavanter de la literatura. Serà o no definitiva la seva obra (*Ulisses*, l'expressió genuïna del Joyce que al·ludim), però ell és, avui, i serà demà el que concretarà el moviment literari de la nostra època: ho és i ho serà perquè la seva fórmula podria establir-se així: Freud + Proust + Dada, que són els tres noms nous impulsadors del moviment literari d'avui».<sup>31</sup>

A més d'esmentar els títols més importants de l'autor, explica la persecució que han sofert «per part del puritanisme anglès» –sobretot l'*Ulisses*– i abona la llegenda joyciana: «Edicions completes han estat cremades en les duanes de l'Imperi i les

28. E. SHANKS, «Reflexions sobre la història recent de la novel·la anglesa», trad. M[illàs]-R[aurell], *La Revista*, 241-246, octubre-desembre 1925, p. 238-243.

29. E.M. FORSTER, «Aspects of the Novel», trad. J.R.L., *La Revista*, Any XV [s.n.], gener-juny 1929, p. 90-92.

30. J. JOYCE, «Evelina», trad. Josep M[ILLÀS]-R[AURELL], *D'Ací i D'Allà*, 98, febrer 1926, p. 432-433.

31. [Josep] M[ILLÀS]-R[AURELL], «James Joyce», *D'Ací i D'Allà*, 98, febrer 1926, p. 432. No és estrany que Millàs tingui molt present Proust: a banda del fet que era usual relacionar l'autor d'*À la Recherche du Temps Perdu* amb el d'*Ulysses* (Shanks, per exemple), feia tot just uns mesos que ell mateix havia traduït el primer (Millàs és –diria– el primer traductor al català del novel·lista francès): M. PROUST, «La mort de Baldassare Silvande Vescomte de Silvania», trad. M[illàs]-R[aurell], *D'Ací i D'Allà*, 90, juny 1925.

publicacions de les seves obres fetes a França han hagut de passar la frontera anglesa com a contraban». A manera de conclusió justifica la tria d'*Evelina*, apunta les seves possibles filiacions literàries i convida els autors catalans a prendre el narrador anglès per model: «És una prosa que té sabors d'altres temperaments d'escriptors anglesos –Galsworthy, Katherine Mansfield, Laurence [sic], P. Smith, l'autora del deliciós conte *The Pain*, i Virginia Woolf. És una prosa que no conté les fases característiques més agudes de Joyce, la que s'acosta als dadaïstes, que no podem donar perquè ens faltaria espai, sinó més aviat és vinculada a Proust, qui també presideix aquell nucli d'autors. És, però, una prosa que revela una possessió tan acabada de la condició de psicòleg i d'escriptor, que, curta com és, hauria de fer reflexionar als conreadors de la nostra prosa narrativa».

### Altres fonts: la creixent expectació

Tres mesos més tard apareix una reflexió de Josep M. Junoy entorn de l'exercici narratiu joycià a propòsit de la reedició de *Les lauriers sont coupés* d'Edouard Dujardin (novament en actualitat a França arran de l'èxit d'*Ulisses*).<sup>32</sup> Junoy explica que el mateix irlandès, «d'innovador novel·lístic per excel·lència», reconeix el francès com a precursor seu i es mostra interessat per la nova fórmula.<sup>33</sup>

Ben aviat diversos testimonis comencen a consignar que el fenomen Joyce transcendeix el marc artístic per imbricar-se en qüestions d'abast polític i religiós atiant arreu múltiples fronts de debat en efervescència en l'Europa d'entreguerres. Les repercussions socials que està comportant, juntament amb les llegendes generades entorn del suspecte *Ulisses*, la censura o les persecucions legals alimenten la perplexitat europea envers l'autor. Catalunya no n'és una excepció: cap altre autor en llengua anglesa genera tanta expectació tot i ser encara poc llegit.<sup>34</sup> Prova d'aquesta expectació és que a personalitats literàries europees de visita a Barcelona se'ls preguntí per ell: el 1926 G.K. Chesterton explica als entusiastes chestertonians que Joyce és un autor essencialment provocatiu;<sup>35</sup> André Maurois, l'intel·lectual francès més admirat a Catalunya, confessarà el 1933 que no sent gaire atracció per l'autor de l'*Ulisses*, el troba massa hermètic;<sup>36</sup> i H.G. Wells es negarà a fer declaracions sobre Joyce durant el XIII Congrés Internacional de Pen Clubs (organitzat pel Pen Club Català i celebrat a Barcelona el 1935).<sup>37</sup>

32. N'informa M. RAIMOND, *La crise du roman*, Paris: José Corti, 1966.

33. J.M. JUNOY, «Un llibre projectat a través de 38 anys», *La Veu de Catalunya*, 29-V-1926.

34. Això explicaria que la presumpta estada de Joyce a Barcelona el 1926 passés inadvertida tant per la premsa com pel Pen Club Català, segons que informa Ignasi Armengou.

35. J.M. JUNOY i W.A. BODFISH, «Tot dinant amb G.K. Chesterton», *La Veu de Catalunya*, 18-V-1926.

36. J. CABRÉ I OLIVA, «Declaracions de Maurois per a *Mirador*: aspectes de la novel·la moderna», *Mirador*, núm. 246, 19-X-1933, p. 6.

37. J. CABRÉ I OLIVA, «Un entreviu amb Wells i un altre amb Crémieux: el XIII Congrés de Pen Clubs», *Mirador*, núm. 328, 30-V-1935, p. 6.



## Ignasi Armengou

El primer assaig sobre el novel·lista, publicat a finals del 1926, és d'Ignasi Armengou: *Notícies literàries. Els irlandesos: James Joyce*.<sup>38</sup> Armengou aborda Joyce des d'alguns dels centres d'interès que seran més presents entre els discursos autòctons: la triple condició d'irlandès, catòlic i polèmic. La recurrència d'aquestes aproximacions té la seva lògica: Joyce arriba en el context de la ja llarga adhesió catalana a la causa irlandesa i s'inscriu forçosament en la imperant problemàtica del pensament catòlic envers l'actualitat artística, que compta amb ramificacions com la polèmica entre l'art i la moral.

D'entrada, Armengou subratlla l'interès dels catalans pel problema d'Irlanda: «Les coses d'Irlanda tenen un interès molt particular per a nosaltres. No pas perquè el nostre temperament i el dels irlandesos tingui gaires punts de semblança, sinó perquè Irlanda com a camp d'experimentació política té un valor per a totes les col·lectivitats que lluiten per la seva existència. A nosaltres ens interessa la prova. Veiem l'illa verda com un laboratori on l'esperit civil ha estat sotmès a una gran pressió».<sup>39</sup>

Continua afirmant que George Bernard Shaw, tot i ser irlandès, no és «representatiu de la seva terra»: l'educació protestant i la seva vida i obra fan que els seus compatriotes el considerin «com un desarrelat». Una opinió ben diferent li mereix Joyce: «El més notable, considerat pròpiament irlandès, és indiscutiblement James Joyce, tingut per Valéry Larbaud com el primer escriptor d'aquest temps. Catòlic de soca-rel, va rebre una educació d'humanitats solidíssima en un col·legi de Jesuïtes i encara que molt aviat deixa el seu país per a lliurar-se a una vida de rodamón, aquesta època de formació del seu intel·lecte, sota una severa disciplina escolàstica, influeix d'una manera essencial no solament en la part anecdòtica de les seves obres com pot observar-se en *El retrat de l'artista en la seva adolescència*, sinó també en el fons i en el moll del seu cànnon estètic».

Aquesta és la primera vegada en què un autor català subratlla la importància del catolicisme (i, més concretament, l'escolàstica) en Joyce, una idea que es difon a partir d'un dels articles cabdals en l'arribada de Joyce a Espanya, *James Joyce en su laberinto*, d'Antonio Marichalar.<sup>40</sup>

38. Art. cit.

39. El triomf del partit revolucionari irlandès Sinn Féin en les eleccions del 1918 i el reconeixement d'un Estat lliure d'Irlanda el 1921 després de dos anys de conflicte bèl·lic van suscitar un viu interès a Catalunya fins a la guerra civil, especialment entre els sectors catòlics. Destaquen entre els articles sobre Irlanda els de Josep M. Batista i Roca a *La Revista*, G.K. Chesterton a *La Revista* i a *El Matí*, C.A. Jordana a la *Revista de Catalunya* i *L'Opinió*, Josep Carner i Antoni Rovira i Virgili a *La Publicitat* i *La Veu de Catalunya* (i el darrer a *El Poble Català*), Josep Sol a *La Publicitat*, Sean Eireannach al *Diari de Sabadell*, H. Robert Shaney i Rienzi a *La Humanitat* i Jaume Gascon a *L'Opinió*. Batista i Roca dicta diverses conferències en què proposa als catalans de seguir el model irlandès. En sintonia amb aquest interès, l'entitat barcelonina London Club organitza la tardor del 1933 un cicle de conferències sobre Irlanda a càrrec de Maurice Verner Miller.

40. L'autor afirma: «Con sus osadías, sus crudezas, la obra de Joyce nos presenta al hombre desamparado y aterido, porque es una obra esencialmente cristiana en su raíz»; A. MARICHALAR, «James Joyce en su laberinto», *Revista de Occidente*, núm. 17, novembre 1924, p. 177-202, p. 201.

Armengou, després d'explicar que *Ulisses* és la gran obra joyciana (confessa que només l'ha llegit fragmentàriament), s'apressa a rebatre les acusacions de pornografia de què ha estat objecte: «el realisme en cru de Joyce sembla, doncs, el d'un inquisidor i té, segons sembla, precedents en els més exaltats moralistes de la història». Afegeix que un dels seus atractius és la condició de retratista de la vida i l'ànima irlandesa, plasmada sobretot a *Dublinesos* (ben altrament del que succeeix entre els autors catalans, que són incapaços de reflectir l'essència del país, i als quals demana que cultivin «una mica de catalanitat dintre de les seves obres»). Joyce, tot i escriure en anglès, «ha acreditat a bastament davant del món la seva qualitat d'irlandès, la seva pura rel celta». I aquí radica la seva grandesa: sap dotar el localisme, el seu Dublín, d'una categoria universal: «hom descobreix totes les inquietuds, tots els mites, totes les nafres d'una gran ciutat moderna». L'articulista, que està al corrent del debat sobre la novel·lització de la ciutat de Barcelona,<sup>41</sup> diu al respecte: «Ara a Barcelona es discuteix si la literatura ha d'ésser del districte V o del barri de Sant Gervasi. Si Joyce fos català ja l'haurien qualificat com un escriptor del districte V i hauria hagut d'emigrar. De totes maneres potser no s'hi perdria res de portar el barcelonisme literari una mica més enllà d'on l'han deixat En Vilanova i En Carner».

Armengou, perspicax, és el primer –i l'únic– que contempla el potencial que enclou Joyce com a model inspirador per a la novel·la que literaturitza la ciutat, una de les possibles vies d'assimilació de la modernitat literària que, a més, resoldria una de les demandes més insistents del moment. Finalment conclou subratllant la fidelitat de *Dublinesos* respecte del caràcter irlandès: «Aquesta *Gent de Dublín* de James Joyce és una desfilada de figures humanes plenes de pintoresc i de contrast. És tota la barreja de defectes i de les virtuts d'aquella raça forta i vària. Sempre, però, queda un fons característic, sempre queda el celta vivaç, xerraire, impulsiu, amb aquella empena única i llegendària. És interessant de llegir com viuen els homes, simplement els homes, en aquella illa de sants, d'herois i de poetes. És interessant, sobretot, per comprendre la història, que no la fan pas únicament els que es mouen en el marc de l'escena, sinó també els que es queden entre bastidors».

Joyce, utilitzat per a reblar el tòpic sobre el seu poble, és, per tant, indestruïble de la qüestió irlandesa. Ara bé: llegiu, per exemple, el comentari sobre els irlandesos que Josep Carner recull a *Tres estels i un ròssec* (1927), *Vell diàleg entre un irlandès i un anglès*: «La raça irlandesa és curiosament meridional. Aguda, idealista, coratjosa, brillant, íntimament i nadiuament civilitzada: sofreix, però, de mandra, de logorrea, d'incontinències, de vanagloria. Tanmateix, la simpatia que desperta és irresistible. (...)»

«Perquè Irlanda té aquest segell admirable, que és penyora de futurs destins: el desig d'ésser».

41. Per a més informació sobre el tema vegeu J. CASTELLANOS, «El districte cinquè i la novel·la catalana dels anys trenta», *Els Marges*, núm. 26, 1982, p. 115-119 i J. CASTELLANOS, *Literatura, vides, ciutats*, Barcelona: Edicions 62, 1997, Universitària, 6.

L'Europa n'ha anat plena, dels epigrames irlandesos, que semblaven inspirats pel dubte d'Erin en si mateixa. Gran país d'epigramatistes, Irlanda, de Sheridan a Shaw. Però sota aquest tirat, que no tothom sap valorar degudament, s'hi amaga un patriotisme hipersensible ben superior al patriotisme badoç, ple de lloances estereotipades. De moltes de punxades d'agulla, se'n pot fer un esperó col·lectiu, i, fet i fet, el patriotisme no és sinó instint dinàmic, contra la sopitesa de les consuetuds vegetatives».

La imatge dels irlandesos, la manera d'acostar-se a la qüestió irlandesa, l'al·lusió a la seva tradició literària i la més o menys explícita comparativa amb el cas català són similars. Aquesta coincidència, que es dona amb altres autors, evidencia que als anys 20 Joyce se sobreposa a un determinat discurs que circula dins de la cultura lletrada catalana. Així, fa de mal dir fins a quin punt el component d'irlandesisme de Joyce no és llegit des de l'apriorisme d'una Irlanda en bona mesura mitificada. Un mite que reposa en els paral·lels que «l'illa verda» presenta amb Catalunya: la lluita perseverant davant dels continus atacs per part d'un estat opressor, la vitalitat de l'esperit patriòtic i catòlic, la convicció que els autors irlandesos són els dipositaris de l'essència del poble (llevat, per a alguns, de la sonada excepció de Shaw) fins i tot quan escriuen en anglès,<sup>42</sup> els propagandistes de la causa del país, els mantenidors d'una cultura i una llengua perseguida (en el cas de la minoria que escriu en llengua gaèlica),<sup>43</sup> etc. D'aquí que sovintegin les crides (per part de prohoms com Josep M. Batista i Roca) a emmirallar-se en Irlanda. Tot plegat abona la simpatia envers l'autor a Catalunya (com també succeí a Galícia, on «Nós», la combativa revista defensora de la identitat cultural gallega, gran propagandista de la causa irlandesa, és justament la primera a publicar una traducció de fragments d'*Ulisses* al gallec).<sup>44</sup> Poc compta, paradoxalment, que el novel·lista renegué de la pròpia terra (fet que potser aquí no va ser prou conegut en aquell moment, o potser, precisament pels mateixos motius, es volgué silenciar) i convertís la seva vida en un llarg exili.

42. Aquesta idea es manifesta encara en alguna ocasió entrats els anys 30, com en l'*Excursió literària* que Jordana dedica a Irlanda: «Però aquests [James Joyce i Liam O'Flaherty] i els altres escriptors irlandesos en llengua anglesa no estan pas per això desarrelats d'Irlanda. Joyce parlant dels seus *dubliners* i jesuïtes, O'Flaherty flagel·lant usurers, pistolers i capells, i aquests i altres presentant-nos amb un engrescament embadalit el paisatge, i de vegades el poble, d'Irlanda, ens volen fer creure que els homes, la terra, el cel i l'aire d'Irlanda tenen una qualitat especial que no es troba enlloc més.» (C.A. JORDANA, «Irlanda», *L'Opinió*, 30-VI-1934).

43. Una de les manifestacions més explícites entorn de la qüestió nacional i lingüística és la de l'irlandès S. EIRE-ANNACH: «Inseparable de les qüestions polítiques i econòmiques d'Irlanda és la qüestió de l'idioma. El lema de Valera: «Gan teaga, gan tìr», *sense llengua, sense terra*, ha esdevingut el lema de tot Irlanda. Anglaterra ha perseguit la nostra llengua amb lleis penals, presons, penyores i, malgrat totes les persecucions, no l'ha poguda matar. Al llarg de tota la costa Oest, de Nord a Sud, l'irlandès és encara la llengua del poble» («Irlanda per la independència», *Diari de Sabadell*, 23-VIII-1932). Un dels articles que tracta amb més profunditat la literatura gaèlica és el de M. MANENT, «La renaixença literària d'Irlanda», *La Veu de Catalunya*, 13-XI-1934.

44. J.S. JOYCE, «Ulises», trad. Ramón Otero Pedrayo, *Nós*, núm. 32, 15-VIII-1926, p. 3-11.

## El debat sobre la novel·la: el model novel·lístic anglosaxó i James Joyce

A partir del 1925, quan l'eminent poeta Carles Riba proposa l'adopció de models novel·lístics forans i la crítica s'obre més que mai a l'actualitat estrangera, s'arriba a una situació inèdita dins de la història cultural catalana: molts autors postulen la substitució dels models novel·lístics francesos pels anglosaxons.<sup>45</sup> La cerca d'exemplaritat en la novel·la britànica postulada en nombrosíssims assaigs i ressenyes, tanmateix, no sempre és exempta de tensió: tot i que part del crèdit del qual frueix rau en l'extraordinària capacitat per trencar motlles, justament és el caràcter innovador el que condiciona l'acollida de determinats novel·listes. Aquest és el cas, sobretot, de James Joyce.

Reconegut àmpliament i vist com a paradigma de la modernitat, Joyce no sol trobar un encaix en els discursos preceptius de destacats anglòfils. Per a uns quants, l'adopció del model joycià ni tan sols és contemplada: és fora de llurs horitzons d'expectatives. Per a Rafael Tasis, infatigable promotor de la novel·la catalana, existeix un impediment d'ordre sociològic: la urgència per consolidar un públic en català no se soluciona amb novel·les com les d'un Joyce (o un Proust). Pocs lectors pot seduir una obra que, com *Work in Progress*, «vol revolucionar el diccionari anglès», ben a l'inrevés de la de Margaret Kennedy, «una novel·lista que no fa mai transcendentisme ni modernitat, sinó novel·la divertida i original».<sup>46</sup> Posteriorment, i per les mateixes raons, Tasis insisteix en la idea i prescriu mesures profilàctiques per evitar la influència nociva de Joyce, a qui veu com un antimodel: «Hom té a Catalunya un concepte molt curiós del que cerca el públic en una novel·la, perquè no crec que ningú, a consciència, menyspreï el favor popular. Els novel·listes catalans, pocs com són, es fixen, amb una lloable i desorbitada ambició, en els casos excepcionals. Pendrien joiosament per model un James Joyce, que amb *Ulysses* ha batut tots els rècords d'esverar la gent i que amb el laboriós *Work in Progress* que ara està escrivint i publicant en fragments supera tota la impenetrabilitat i la incoherència del famós monòleg interior de l'*Ulysses*. En canvi menysprearan l'aplec innombrable dels novel·listes corrents, deixaran de banda la lliçó admirable d'un Aldous Huxley i no s'aturaran a estudiar la tècnica perfecta dels autors de novel·les policíiques alguns dels quals, com S.S. Van Dine, Agatha Christie i Dashiell Hammett, produeixen models de lògica, de construcció i de misteri».<sup>47</sup>

Ras i curt: Joyce és un autor avorrit, enrevessat, incapaç de complaure els gustos del *common reader*. I amb novel·les com aquestes no es va enlloc.

45. Per a més informació vegeu T. IRIBARREN, *La narrativa anglosaxona a Lectures europees de Ramon Esquerra*, treball de recerca no publicat, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1998.

46. R. TASIS, «Cal llegir els autors anglesos», *La Publicitat*, 27-XII-1933.

47. R. TASIS, «Variacions sobre la novel·la: falles d'una literatura», *Mirador*, núm. 295, 27-IX-1934, p. 6.

Per a d'altres —els mateixos que aplaudeixen D.H. Lawrence, Virginia Woolf o Aldous Huxley— l'obstacle és més aviat d'ordre estètic. Ben significatiu és que l'irlandès sigui el gran absent de *Lectures europees* de Ramon Esquerra,<sup>48</sup> el llibre anterior a la guerra que estudia amb més profunditat la narrativa contemporània en anglès. O que C.A. Jordana, traductor de *Mrs. Dalloway* de Virginia Woolf, autor de diverses novel·les de patró britànic i del manual *Resum de literatura anglesa*,<sup>49</sup> gairebé mai no en parli. O també que el poeta Marià Manent, l'escriptor més ben informat de la vida literària anglosaxona, clogui el capítol sobre Joyce de *Notes sobre literatura estrangera* exhibint un obert escepticisme envers les seves fórmules narratives (que analitzaré més avall).<sup>50</sup>

Un ampli espectre de motius, que van des de qüestions lingüístiques fins a problemes d'abast moral, expliquen la cautelar adhesió a l'univers joycià per part de l'*establishment* català. El més important de tots, però, és que l'irlandès es coneix abans per l'escàndol que suscita que no per les seves obres, cosa que dificultarà que trobi un espai en les principals plataformes catalanes si no és ocasionalment. Mentre hi ha un constant degoteig de notícies sobre les vicissituds de la seva obra, els grans diaris inicien els anys 30 incorporant Charles Dickens a les seves pàgines i les editorials tradueixen, a més de Dickens (evidentment, per obra i gràcia de Josep Carner), Frank Swinnerton, H.G. Wells, G.K. Chesterton, Maurice Baring, Aldous Huxley i fins i tot Virginia Woolf, entre d'altres, i no pas Joyce. És sobretot en espais més secundaris que el novel·lista trobarà la principal via d'entrada: des de posicions vinculades a l'avantguarda fins a iniciatives individuals, en ocasions per part de personatges amb poca rellevància cultural. No obstant això, per gairebé tothom, Joyce esdevé un punt de referència ineludible.

## Josep Pla

Josep Pla publica el febrer del 1927 un article reivindicatiu de l'autor d'*Ulisses* a primera pàgina de *La Publicitat*.<sup>51</sup> La primera part del text és fonamentalment informativa i es fa ressò de les quatre idees que s'estan difonent entorn de l'autor per Europa. S'inicia amb un proverbial lloc comú, molt habitual a Catalunya d'ençà de la concessió del Premi Nobel de literatura a W.B. Yeats el 1923 i George Bernard Shaw el 1925: «Els irlandesos continuen tenint la brillant situació que han tingut sempre en el camp de la creació literària». A continuació explica en pocs mots què és l'*Ulisses* i les conseqüències que ha comportat la seva publicació, en especial el rebuig frontal que ha rebut per part de la puritana Anglaterra. Pla sintetitza la brama que corre

48. R. ESQUERRA, *Lectures europees*, Barcelona: Publicacions de «La Revista», 1936.

49. C.A. JORDANA, *Resum de literatura anglesa*, Barcelona: Barcino, 1934.

50. M. MANENT, *Notes sobre literatura estrangera*, Barcelona: Publicacions de «La Revista», 1934.

51. Art. cit.

entorn del novel·lista d'una manera taxativa: «Joyce és un catòlic, fou educat als jesuïtes de Dublín i té fama d'escriptor pornogràfic». Però, com Armengou, s'apresa a restar equívocs de la imatge que se n'està donant: «En tot cas no és mai mòrbid, ni sicalíptic, ni corromput. Creu que l'instint genèsic juga un primer paper –molt més important que el que s'anomena la intel·ligència o la raó, coses que si hom no dissecava prèviament els homes, és impossible de saber el que són– en la vidaànima humana, Joyce té raó i només cal tenir un punt de sentit d'observació per veure-ho. (...) A aquest novel·lista li interessa la realitat en brut i no estilitza mai. El seu fort és crear atmosferes reals. La finalitat d'aquesta literatura sembla ésser típicament un simple desig de possessió. No vol pas arranjar res, ni fer prosèlits. No té potser ni una preocupació de bondat i d'humanitat. Com a bon catòlic, és fred i implacable. Potser un material humà sense preocupacions d'idealització ni de rebaixament dins d'un ambient. Com a màxim una mica d'humorisme, el que surt, naturalment, d'una situació i d'una gent real. Una sensació d'aclaparament constant, el pes sobre el cor, que fa sentir la vida, si hom té la força de parar l'orella. Una preocupació de considerar la feblesa i la fragilitat com la característica dels homes i les dones».

Jordi Castellanos és qui ha subratllat la importància d'aquests mots: el que atreu Pla no són les experimentacions tècniques de Joyce, sinó l'extraordinària capacitat per copsar la realitat més àtona, la que, gràcies a la conscient defecció de determinades convencions literàries, és aprehesa amb la mínima artísticitat. Segons l'estudiós, la voluntat de fer-se amb aquesta troballa joyciana és el que porta Pla a considerar per primera vegada la possibilitat d'escriure una novel·la: *Relacions* (1927).<sup>52</sup>

L'article planià acaba posant de manifest que, al capdavant, l'interès del prosista per Joyce és anàleg al d'Armengou: allò veritablement rellevant del corpus joycià és la credibilitat dels personatges, dels irlandesos:

«Gent vaga, corrent, però amoral. Joyce ha de conèixer per força els suburbis i s'ha adonat de la importància enorme que la taverna té en la vida d'Anglaterra i d'Irlanda. L'anglès i l'irlandès de les novel·les corrents, reservat, llunyà, fred, és fals. És tot el contrari: és xerraire, cordial, animat, espontani, social fins a un grau indescriptible».

Una vegada més, doncs, Joyce és llegit des del tòpic que circula sobre els irlandesos i, alhora, s'instrumentalitza per a emfasitzar-lo.

52. J. CASTELLANOS, «Josep Pla i la novel·la», dins G. GRANELL i X. PLA (eds.), *Josep Pla, memòria i escriptura. Actes del Col·loqui de l'any Pla*, Girona: Universitat de Girona, p. 35-64. Agraïxo a Castellanos que m'hagi facilitat aquest assaig quan encara era inèdit i, sobretot, la seva constant predisposició per ajudar-me a resoldre diverses qüestions joycianes.

## L'arribada d'*Ulisses* a Barcelona

El juny de 1929 Soldevila consigna des de la seva columna diària que la traducció francesa de la novel·la ja és a Barcelona.<sup>53</sup> L'autor, que confessa que només l'ha fullejada en una llibreria, diu: «Fa de mal preveure –més que més sense haver llegit el llibre– quin serà el destí d'aquest nou Ulisses. Cal convenir, tanmateix, que comença la navegació sota excel·lents auspicis». Pocs dies després la premsa informa que «el llibre famosíssim» ja ha tingut almenys set compradors.<sup>54</sup> Aquesta versió francesa, que ni tan sols és ressenyada,<sup>55</sup> inspira la jove Edicions Proa a projectar-ne la traducció al català la tardor del 1929.<sup>56</sup> Finalment, el desembre del 1932 la novel·la arriba en versió original a algunes llibreries barcelonines.<sup>57</sup> Un article aparegut a *L'Opinió* mostra l'expectació que s'ha anat covant entorn del llibre i fins a quin punt les vicissituds que ha patit amplifiquen el seu caràcter mític: «Fa uns quants anys, una empresa editorial catalana que aleshores portava molta empena, va anunciar amb una certa remor la traducció de l'obra famosa de James Joyce, *Ulysses*. El propòsit va esvaïr-se amb una facilitat extraordinària i els qui havien esdevingut devots de l'escriptor irlandès sense conèixer-lo, van haver d'anar-lo a cercar a la traducció francesa que acabava de fer d'aquesta obra un grup de literats solvents. Era més fàcil de trobar *Ulysses* en francès que en anglès, les diverses edicions originals havent estat perseguides pels censors, fiscals i pastors empuritanats de la Gran Bretanya, i per tant essent molt cars els exemplars que reeixien a escapar-se i a ésser venuts. Però ha arribat a Barcelona un carregament d'*Ulysses* complets, garantits i tenim el gust d'anunciar-ho als qui han tingut la bona idea d'aprendre anglès tot esperant aquesta avinentesa».<sup>58</sup>

## Carles Soldevila

Un dels fets sorprenents entorn de Joyce són els pocs atacs que rep quant al tractament de la temàtica sexual (fins i tot des dels cercles més militantment catòlics), cosa que només s'explica pel desconcert que plana sobre la seva obra, a més de la relativa difusió que té. Carles Soldevila és un dels que consigna la influència freudiana del component sexual joycià en un article significativament titulat *Adéu, castedat anglo-*

53. C. SOLDEVILA, «Ulysse», *La Publicitat*, 29-VI-1929.

54. [s.a.], «Vida literària», *La Veu de Catalunya*, 16-VII-1929.

55. Anys més tard, en canvi, la demorada publicació als Estats Units motiva Josep Sol a escriure la primera nota biogràfica de Joyce, el 1935 (J. SOL, «Per fi, Ulisses és publicat als Estats Units després de quinze anys de prohibició: la immortalitat i el concepte de l'art en Joyce», *La Humanitat*, 16-V-1935).

56. Vegeu l'ambició català a [s.a.], «Vida literària: literatura anglesa», *La Veu de Catalunya*, 1-XI-1929.

57. Probablement deuria comptar amb escassos compradors perquè, entre d'altres motius, el coneixement de l'anglès era encara poc comú.

58. [s.a.] «Notes i notícies», *L'Opinió*, 18-XII-1932.

saxona!<sup>59</sup> Soldevila, que en la popular guia de lectura *Què cal llegir?* ja recomana «*Ulisse*, *The Dubliners* i *Dedalus* [sic]»,<sup>60</sup> a finals del 1929 publica *Fanny*, una novel·la sobre la pèrdua de la virginitat narrada amb la fórmula del monòleg interior, tècnica usada, entre d'altres, per Joyce, tal i com assenyala Soldevila.<sup>61</sup> Com és prou sabut *Fanny* suscita, d'una banda, una polèmica d'abast moral i, de l'altra, una interessant discussió sobre el monòleg interior. Davant del rebombori, Soldevila es pronuncia en diverses ocasions: una d'aquestes és el pròleg que encapçala la segona edició de la novel·la publicada l'any següent, en què minimitza l'interès de la discussió moral carregant contra el «paternalisme» dels «puritans», i defineix la concepció que ell té del monòleg interior, diferent de la de l'irlandès. A parer seu, aquest tipus de discurs narratiu reclama una vertebració que només s'aconsegueix arbitrànt el discurs amb «els moments d'exaltació del subjecte»; el propòsit joycià de literaturitzar tota la gamma de pensaments i sensacions que se simultaniegen en el cervell de l'home és, al capdavant, quimèric: la convenció artística tiranitzava qualsevol intent d'equiparar l'art a la vida.

## Hèlix

*Hèlix*, l'efímera revista d'avantguarda publicada a Vilafranca del Penedès, és la primera a traduir fragments (cinc) de la novel·la el febrer de 1930, signats «M.R.». Segons que explica Masoliver, les inicials amaguen el nom del capellà Manuel Trens (la «R.» correspon a «Railways», equivalent anglès del mot català «Trens»), especialista en art sacre que solia llegir l'edició anglesa del 1927 als seus col·legues. És significatiu que els breus fragments triats il·lustrin el substrat bíblic de l'obra: a un home d'Església com Trens li deuria interessar rebatre el bescantat procés de descomposició moral a què, suposadament, es consagrava *Ulisses* mostrant (com faran d'altres) la subestructura de pensament catòlic que el conforma, la sòlida càrrega intel·lectual d'abast religiós que destil·la més enllà de la complexa i polèmica espiral narrativa. També podria haver influït en la traducció de Trens un altre article publicat a *Hèlix* en què es fa referència a Joyce (gairebé sempre oblidat), *E. Giménez Caballero*, de Masoliver.<sup>62</sup> En aquest text, després de consignar la influència de l'irlandès en l'autor espanyol, Masoliver compara *Retrat de l'artista adolescent* amb *Yo*,

59. C. SOLDEVILA, «Adéu, castedat anglo-saxona!», *La Publicitat*, 13-I-1928.

60. C. SOLDEVILA, *Què cal llegir?*, Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928, p. 83. Soldevila, com altres autors, es refereix a *A Portrait of the Artist as a Young Man* com a *Dedalus*, títol de la traducció francesa, a càrrec de Ludmila Bloch-Savitsky (1924). Cal recordar que Soldevila és el director de *D'Ací i D'Allà*, on han aparegut *Evelina* i el comentari de Millàs.

61. C. SOLDEVILA, «Al marge de *Fanny*». Cal recordar que, en certa manera, *Fanny* obre les portes a la traducció de *La senyora Berta Garlan* (1930) i *La senyoreta Elsa* (1931) d'Arthur Schnitzler.

62. J.R. MASOLIVER, «E. Giménez Caballero», *Hèlix*, 5, juny 1929, p. 4-5. Masoliver rendeix en aquest text un dels pocs tributs a la tasca d'Antonio Marichalar com a introductor de l'obra joyciana en l'àmbit de les lletres espanyoles. Les comptades ocasions en què es fa referència a l'autor logronyès és a títol informatiu (vegeu [s.a.] «Cal esmentar», *La Revista*, 227, 1 març 1925, p. 80, o [s.a.] «Lytton Strachey», *Mirador*, 158, 11-II-1932, p. 8, on s'afirma que Marichalar és «el gran estudiós de Joyce»).



*inspector de alcantarillas* (1928): «Com en el *Dedalus* hi ha la preocupació pels problemes, principalment sexuals, de l'adolescència (...) lluitant amb els costums religiosos. Hi trobem els jesuïtes de Joyce (...) dramatitzant aquelles crisis. La doctrina ferma, ortodoxa, que –com dels grans casuistes de la Companyia– es desprèn del *Dedalus*, és molt lluny de G.C. que sols s'agenolla a la llinda del regne dels epiplasmes –darrera metamòrfosi visible de la vida orgànica– per tal de collir-ne algunes gotes per a impregnar aquest llibre.

»Així com Joyce estudia el cas sense donar-li bel·ligerància, els espanyols semblen recrear-s'hi un xic malsanament. No s'hi tracta en pla d'igualtat amb els altres instints sinó que, conscientment, en formes generalment monstruoses, hom el converteix en fons de gairebé totes les històries».

Masoliver, sobretot, subratlla la importància del component religiós com un dels principals elements configuradors de *Retrat de l'artista adolescent*: exactament el mateix que fa Trens quant a l'*Ulisses* en la seva intencionada traducció. L'operació d'ambdós té un clar precedent: tres textos joycians publicats a la revista madrilenya d'avantguarda *La Gaceta Literaria* (de la qual els redactors d'*Hèlix* eren devots), fundada per Ernesto Giménez Caballero el 1927: *La nueva literatura inglesa: James Joyce*, del poeta alemany Ivan Goll, la traducció de fragments d'*Ulisses* de Giménez Caballero i l'article anònim *James Joyce y el catolicismo*.<sup>63</sup> Tal i com apunta Alberto Lázaro,<sup>64</sup> en aquest darrer text s'arriba a afirmar, en una posició parella a la de Marichalar, que l'obra de Joyce està «íntima, esencialmente impregnada de la substancia del catolicismo».<sup>65</sup>

Precedeix la traducció de Trens el conegut article de Montanyà, un dels autors que en aplaudir *Fanny* l'havia relacionat amb Joyce.<sup>66</sup> A *Primeres notes sobre Ulysse* Montanyà explica que, després de les expectatives que li desvetllà Valéry Larbaud,<sup>67</sup> el primer contacte amb l'obra va ser decebedor: no l'entenia ni amb l'ajut del diccionari. Així que aparegué la versió francesa la llegí però, tot i que durant mesos n'havia estat projectant un assaig, davant d'un llibre tan «immens i incompreensible» només ha estat capaç de fer-ne unes notes. Considera que cap sistema crític pot abordar una obra tan excepcional, que ha esgotat «totes les possibilitats literàries del superrealisme». Es rendeix davant d'aquest monument, «resum d'una experiència

63. I. GOLL, «La nueva literatura inglesa: James Joyce», *La Gaceta Literaria*, núm. 21, 1-XI-1927, p. 3; J. JOYCE, «Ulisses», trad. E[mesto] G[iménez] C[aballero], *La Gaceta Literaria*, núm. 21, 1-XI-1927, p. 3; [s.a.], «James Joyce y el catolicismo», *La Gaceta Literaria*, núm. 31, 1-IV-1928, p. 4.

64. A. LÁZARO, «A Survey of the Spanish Critical Response to James Joyce», dins G. LERNOUT (ed.), *The Reception of James Joyce in Europe*. Agraïxo a Alberto Lázaro que m'hagi brindat la possibilitat de conèixer aquest assaig encara inèdit.

65. Art. cit.

66. L. MONTANYÀ, «El monòleg interior instrument literari: a propòsit de Fanny», *La Publicitat*, 19-I-1930. Rafael Tasis també ho fa a «Carles Soldevila: novel·listes catalans», *La Publicitat*, 23-I-1934.

67. Es refereix a un dels següents textos: V. LARBAUD, «James Joyce et Ulysses», *Nouvelle Revue Française*, abril de 1922, o V. LARBAUD, «A propos de Joyce et d'Ulysses», *Nouvelle Revue Française*, 1-I-1925.

humana i un credo artístic», i destaca el monòleg de la senyora Bloom, situat «més enllà dels límits de tota immoralitat».

## Agustí Esclasans

En plena efervescència del debat entorn del monòleg interior i la seva polèmica concomitància amb el component sexual, Agustí Esclasans publica *Victor o la rosa dels vents*, una novel·la que incorpora el model de monòleg interior segons les fórmules de Joyce.<sup>68</sup> Al pròleg l'autor assenyala l'ascendència joyciana del llibre: «Influència directa i perfectament vistent: James Joyce. Qualsevol literat modern discretament documentat, sap que James Joyce és el novel·lista més formidable dels nostres temps». No és estrany que Esclasans expliciti aquest deute: ell mateix confessa públicament que l'«apassiona l'experiment cruel·líssim de Joyce».<sup>69</sup> En altres ocasions l'escriptor insisteix a subratllar l'excepcionalitat de l'irlandès, l'enorme influència modernitzadora que ha exercit sobre la novel·la moderna i, alhora, alerta de l'error que suposa anatemitzar la seva obra per qüestions púdiques.<sup>70</sup>

## Després d'Hèlix: més traduccions i comentaris. J.V. Foix

El setembre de 1930 *D'Ací i D'Allà* acull la segona traducció d'un conte de l'irlandès: *Un nuvolet*, en versió de Josep Miracle (que signa amb el pseudònim Josep Pius i Lluís).<sup>71</sup> Entorn de la mateixa data apareix el primer comentari joycià de J.V. Foix, que aborda *Ulisses* des d'una perspectiva que encara ningú no ha analitzat amb profunditat: la filosòfica:

«Pel pensament, el seu pròxim més pròxim és Pascal. Com Pascal ha posat tota la seva esperança en Déu, s'ha absorbit en ell fins a perdre-hi voluntat i quietud. S'ha mortificat en la carn i en l'ànima. Els turments de l'infern, els més cruels, els més dolorosos, de l'espant al dubte, els ha viscut i s'ha inclinat davant de Déu disposat a anorrear-se, a perdre's en l'U tot poderós i cruel. Com Pascal ha atès el paroxisme de la pietat més enllà del qual ja no hi ha sinó possibilitat per a un monjo o per a un ateu. Com el Pascal dels *Pensaments* ha dubtat, i tot el seu llibre és un gran crit de

68. Esclasans feia anys que havia traduït un text de Benjamin Crémieux que tractava —encara que marginalment— sobre Larbaud, Joyce i el monòleg interior; B. CRÉMIEUX, *Jean Paulhan*, trad. A. Esclasans, «La Revista», núm. 226, 16-II-1925, p. 59-62.

69. A. ESCLASANS, «L'obra de Narcís Oller», *Mirador*, núm. 79, 31-VII-1930.

70. A. ESCLASANS, «Ètica i estètica del "flirt"», *Revista de Catalunya*, núm. 71, juliol 1931, p. 8-16. En el balanç de la novel·listica britànica amb què obre la ressenya de *Nocturn* de Frank Swinnerton afirma: «Davant d'ells s'hi ha de posar James Joyce, l'autor gloriós d'*Ulysses*, amb la seva formidable grandesa renovadora» (A. ESCLASANS, «Frank Swinnerton», *La Campana de Gràcia*, núm. 3.287, 23-VII-1932, p. 304-305).

71. J. JOYCE, «Un nuvolet», trad. J. Pius i Lluís [Josep Miracle], *D'Ací i D'Allà*, núm. 153, setembre 1930, p. 305-306, 308-309, 322.

dolor. Ha intentat convèncer-se que la seva fe era raonable i al contacte de la raó heus ací que la seva fe li escapa de mica en mica i resta sol, lamentablement sol davant la vida, esborronat davant un ideal a reconstruir. Stephen Dedalus ¿és ateu? No encara. Discuteix, raona i la raó emporta els seus darrers escrúpuls de creient. Es revela a ell mateix definitivament irreligiós però creient de la vida».<sup>72</sup>

Independentment de si Foix s'identifica o no amb els dubtes teològics de Stephen Dedalus –tal i com suggereix Manuel Guerrero—<sup>73</sup> el cas és que el poeta, quan dilucida els signes de transcendència de la novel·la, mostra l'abast de la base religiosa de l'irlandès. Així, com Armengou o Pla, i posteriorment, Sol (o fins i tot, en certa manera, Trens), vol dissipar qualsevol dubte quant a la suposada dissidència de Joyce respecte a la base de la seva estètica i del seu pensament: l'escolàstica. Més tard Foix insisteix en la idea que també la matèria lingüística joyciana es funda en l'escolàstica quan reproduceix els mots de M. Stuart Gilbert:

«L'essència espiritual de l'escolàstica és tan profundament arrelada en l'ànima de Joyce, que totes les seves obres madures en són profundament penetrades. Tots els desenrotllaments d'*Ulisses* i de *Work in Progress* que es palesen en l'ornamentació estructural, en la llengua i en la creació dels caràcters són deguts certament a una certa fretura de l'ànima, pròpia dels teòlegs: traçar una rica i subtil xarxa de particulars entorn del fil conductor d'una idea, característica de l'arquitectura gòtica i de l'obra dels il·luministes de l'Edat mitjana».<sup>74</sup>

Anys després Foix demostra continuar interessat en la qüestió quan reporta la següent consideració: «James Joyce, segons Stuart Gilbert en un seu estudi sobre l'*Ulysses* té, sobre la bellesa, idees pròpies exposades per l'Stephen Dedalus en *A Portrait of the Artist as a Young Man*. Si l'estètica de Dedalus és la de Joyce tindriem com a patró d'*Ulysses*, sant Tomàs. Els tomistes coneixen bé la definició de llur mestre. Calen a la bellesa integritat, harmonia i lluminositat. Per a completar el coneixement de la bellesa cal definir, però, el terror i la pietat, que Aristòtil oblidà».<sup>75</sup>

L'article continua fent referència als conceptes d'*stasis* i del ritme que es desprenen dels parlaments de Dedalus, i acaba: «Però les idees estètiques de Joyce, segons Gilbert (*James Joyce's Ulysses*) són prou interessants perquè les coneguïn els lectors de la pàgina «Les Lletres i les Arts», de LA PUBLICITAT. Un escriptor jove, Josep Sol, n'ha fet una versió catalana que donarem ben aviat».

No sabem fins a quin punt Foix exhorta Josep Sol a cultivar la passió joyciana, però és evident que ambdós, influïts per l'estudi de Gilbert de 1930, *James Joyce's 'Ulysses'*, se senten especialment atrets per alambinar el rerefons filosòfic i religiós

72. FOCIUS, «Joyce», *La Publicitat*, 17-IX-1930.

73. M. GUERRERO, *J.V. Foix, investigador en poesia*, Barcelona: Empúries, 1996, p. 186.

74. FOCIUS, «Meridians», *La Publicitat*, 8-XII-1931.

75. FOCIUS, «Notes i simulacres», *La Publicitat*, 17-III-1935.

que sosté el pensament artístic de l'irlandès.<sup>76</sup> Ara bé: cal tenir present que a Catalunya *Retrat de l'artista adolescent* gaudeix en un primer moment d'una difusió major que altres obres joycianes gràcies a la traducció francesa de Bloch-Savitsky i, sobretot, de la castellana, de Dámaso Alonso, publicada dos anys més tard.<sup>77</sup> Sembla per tant que, atès el seu contingut, la novel·la incentiva la profusió de comentaris sobre aquesta qüestió.

Al llarg dels 30 només es publicaran alguns textos de Joyce, tots ells encara esparsos en la premsa: Tomàs Garcés versiona un parell de poemes i Sol tradueix els contes *Aràbia* i *Un encontre*, tres poemes i fragments d'*Evelina* i de *Retrat de l'artista adolescent*.<sup>78</sup>

## Josep Sol

Josep Sol, el principal estudiós i divulgador de l'irlandès, signa les dues úniques ressenyes sobre obres joycianes aparegudes fins al 1936. En la ressenya de *Dublinesos* Sol afirma que l'autor és «l'exponent més alt de la literatura moderna».<sup>79</sup> L'elogiosa anàlisi remet a Edmond Jaloux per explicar que la narrativa de Joyce respon a les «ganes formidables d'expressar la vida» i parafraseja l'opinió de Charles Duff quant als contes: és fàcil detectar la influència de Flaubert i Txèkhov en el recull que conté un conte únic en la literatura anglesa, *El mort*. El desembre del 1936 apareix una llarga ressenya de *Retrat de l'artista adolescent* (el text que Foix prometia des de *La Publicitat* l'any anterior i que, per raons desconegudes, no apareix fins ara):<sup>80</sup> Sol, que comença amb una cita de Duff sobre el component religiós del novel·lista, defensa la idea que les principals idees estètiques de l'*Ulisses* ja són exposades per Stephen Dedalus –tesi que comparteix amb Stuart Gilbert. Entén que *Retrat de l'artista adolescent* revela un «complet i harmoniós» sistema de fons, del qual l'interès-

76. Foix, tanmateix, consigna altres aspectes de l'*opus* joyciana, com l'excel·lent virtuosisme verbal, l'ascendent sobre poetes nord-americans, l'ús del monòleg interior o el component intel·lectual (FOCIUS, «Meridians», *La Publicitat*, 12-XI-1931; FOCIUS, «Nova poesia americana», *La Publicitat*, 9-II-1932; FOCIUS, «El monòleg interior», *La Publicitat*, 13-II-1932; FOCIUS, «El llenguatge de la nit», *La Publicitat*, 23-IX-1932).

77. J. JOYCE, *El artista adolescente*, trad. Alfonso Donado, Madrid: Biblioteca Nueva, 1926. La següent obra traduïda íntegrament a Espanya no apareix fins a la postguerra: J. JOYCE, *Gente de Dublin*, trad. I[gnacio] Abelló, Barcelona: Tartessos, 1942. Vull fer constar que, en una de les nostres converses joycianes, Castellanos m'ha indicat la possibilitat que I. Abelló sigui el pseudònim d'un autor català. *A Portrait* serà també la primera obra joyciana íntegrament publicada en català: J. JOYCE, *Retrat de l'artista adolescent*, trad. M. Teresa Vernet, Barcelona: Vergara, 1967.

78. J. JOYCE, W.H. DAVIES, J. CAMPBELL, «Antologia anglesa», trad. Tomàs Garcés, *La Publicitat*, 6-XI-1932 (els poemes traduïts són els XXXVI i XXV de *Chamber Music*); J. JOYCE, «Araby», trad. Josep Sol, *La Humanitat*, 21-VII-1935; J. JOYCE, «Un encontre», trad. Josep Sol, *Rosa dels Vents*, núm. 2, maig 1936, p. 94-100; J. JOYCE, «Chamber Music», trad. Josep Sol, dins James Joyce i la nova novel·lística, *Rosa dels Vents*, núm. 2, maig 1936, p. 89-92 (els poemes traduïts són els I, XXV i XXI de *Chamber Music*); Josep Sol, «Dubliners de James Joyce», *La Publicitat*, 2-IX-1934 (fragment d'Evelina) i Josep Sol, «L'estètica de Joyce: al marge del *Retrat de l'artista adolescent*», *Mirador*, núm. 400, 24-XII-1936, p. 5-6 (fragment d'*A Portrait*).

79. J. SOL, «Dubliners de James Joyce (The Albatross. Hamburg-Paris-Milà)», *La Publicitat*, 2-IX-1934.

80. J. SOL, «L'estètica de Joyce: al marge del *Retrat de l'artista adolescent*», *Mirador*, núm. 400, 24-XII-1936, p. 5-6.

sa analitzar el concepte de bellesa. Explica que l'estètica de Dedalus es basa en el tomisme, continguda essencialment en els tres mots amb què sant Tomàs defineix la bellesa –integritat, harmonia i lluminositat– i afirma que un problema d'abast religiós complementa la concepció de l'art joyciana: «la causa de la pietat i del terror». Per tal d'il·lustrar-ho tradueix un parell de fragments de les «confidències ideològiques» de Dedalus amb Davin i Lynch entorn de la bellesa, el diseg, el ritme, la *kinesi*, l'*stasi*, Sant Tomàs, Lessing i, finalment, Déu.

D'altra banda, Sol ressenya estudis crítics sobre el novel·lista: *James Joyce and the Plain Reader*, de Charles Duff, *James Joyce and the Making of Ulysses* de Frank Budgen, i *James Joyce and the New Fiction* de L.A.G. Strong, publicat per «The American Mercury».<sup>81</sup> Quant a Duff, Sol explica les dificultats que ha tingut per entendre el *Work in Progress* (només en copsà el sentit quan sentí la versió oral en disc), reporta els elogis sobre *Ulisses* i la caracterització a grans trets de l'autor. Del llibre de Budgen li interessa especialment el diàleg entre aquest i Joyce (que tradueix parcialment) sobre diferents personatges universals, d'entre els quals l'irlandès destaca el seu Ulisses, l'únic «home» veritablement «complet» de la literatura. Sol assegura que el llibre, fonamentalment anecdòtic i que remet a Stuart Gilbert per a les correspondències homèriques, és una aportació valuosa –tant com la biografia d'Herbert S. Gorman. De Strong Sol reporta, en primer lloc, el particular ús del llençuatge en Joyce (tradueix un breu fragment de *Retrat de l'artista adolescent* com a mostra de l'experimentació lingüística que preludeja la d'*Ulisses* i la de *Work in Progress*) i, en segon lloc, la importància de l'ascendent catòlic: «Per damunt de la primitiva obra de Joyce –*Dubliners*, *Retrat*, *Ulysses*–, revoloteja el sentit del pecat, aquest terrible llegat espiritual que l'Església catòlica deixa invariablement als seus fills. *Ulysses* és la gran novel·la catòlica. Les blasfèmies que fan girar d'esquena els curts de vista, no són sinó els gestos desesperats d'un home condemnat a acceptar, amb les seves entranyes espirituals, sinó amb el seu intel·lecte, certes Coses Finals. El llibre sencer és la temptativa extrema d'un artista per a fer entrar tota la vida dintre el seu abast, sabent que el seu esforç és també religiós i que el seu extrem desesper ve del fet que, tot i que el seu geni li demana d'acceptar la seva pròpia interpretació, no pot escapar-se de la interpretació dels altres».

## Marià Manent

També Marià Manent demostra estar molt interessat i al corrent de la qüestió joyciana en glossar l'assaig de Ronald Symond, *The Third Mr. Joyce*, aparegut dins del «London Mercury» i el de G.W. Stonier, *Gog Magog and Other Critical*

81. J. SOL, «James Joyce i el lector corrent, per Charles Duff (Desmond Harmsworth, London)», *La Publicitat*, 22-XI-1934; J. SOL, «James Joyce and the making of Ulysses, per Frank Budgen», *La Publicitat*, 13-I-1935; J. SOL, «James Joyce i la nova novel·lística».

*Essays*.<sup>82</sup> En el primer article el poeta consigna les línies mestres de les consideracions de Symond entorn del *Work in Progress* i n'explica el contingut basant-se en l'esquema d'Edmund Wilson. Tot seguit compara els atacs que rebé Proust per *À la recherche du temps perdu* amb els que ha entomat Joyce per l'*Ulysses*. Assenyala que tot i que Valéry Larbaud revelà que el títol de l'obra era la clau de la novel·la, ha calgut «l'ajut de pacients exegetes» per anar desentranyant el sentit del text: Duff, Louis Golding (*James Joyce*), Budgen, Paul Jordan Smith (*Key to Ulysses*) i, sobretot, Stuart Gilbert (*James Joyce's Ulysses*). Després de referir-se al paral·lel entre l'obra de Joyce i la d'Homer torna a centrar-se en *Work in Progress*, una obra en què «la ramificació simbòlica és encara més complexa», i reforça els seus arguments amb cites de Wilson i Marcel Thiebaut. En el segon article se suma a la consideració de Stonier: Joyce «troba» la realitat a través dels mots. Manent, autor de nombrosos assaigs sobre llenguatge poètic, es mostra contrari a l'experimentació joyciana: n'anatemitza la «transformació cel·lular de la substància lingüística». Creu —com s'ha dit a la revista nord-americana «The Literary World»— que el mètode del *Work in Progress* «no és probable ni desitjable» que influeixi en la prosa anglesa de la mateixa manera que l'*Ulysses*. Després de reproduir l'opinió sobre Joyce de Wilson (que l'emparenta amb Rabelais), Desmond MacCarthy (que discrepa de Wilson) i Larbaud (que assenyala la influència dels jesuïtes), mostra el seu consens amb Wilson: no es pot acusar Joyce d'amoral, ja que fins i tot les «crueses eròtiques» traïxen profundes «angoixes morals». El problema és que tot està excessivament subordinat a la «fervor d'esteta». I acaba: «davant la voracitat repugnant i incontrolada de l'artista modern, pensem que no calgué pas, per a la grandesa d'Homer, que ens oferís cap rapsòdia minuciosa d'obscens pensaments de Penèlope».

## Les plataformes catòliques: Ramon Esquerra i Maurici Serrahima

Aquest darrer article de Manent és reproduït el mes següent al diari catòlic «El Matí»,<sup>83</sup> un rotatiu que rarament estampa el nom de Joyce a les seves pàgines malgrat la insistència del debat entorn del component religiós en l'obra de l'irlandès. A banda d'aquest text només Esquerra l'esmenta en comptadíssimes ocasions, primer amb una actitud més aviat de censura, posteriorment reconeixent-ne la qualitat. El to recriminatori que usa el 1932 en corresponsabilitzar-lo, juntament amb Proust, del fet que la literatura contemporània visqui «sota el signe del dimoni de la vida interior», desapareix el 1934, quan reconeix que «*Ulysses*, de James Joyce, ha estat, juntament amb els llibres de Proust, l'obra que més ha influït en la novel·la

82. M. MANENT, «El tercer Mr. Joyce», *La Veu de Catalunya*, 10-V-1934; M. MANENT, «Paral·lels en *Work in Progress*», *La Veu de Catalunya*, 22-V-1934 (els articles són compilats a *Notes sobre literatura estrangera*).

83. M. MANENT, «James Joyce i la crítica», *El Matí*, 10-VI-1934. Encapçala l'article un breu comentari: «Joyce és una de les figures literàries més destacades d'Europa. Erudit fantàstic, màgic acròbata verbal, ha escrit les pàgines més originals, però, dissortadament, també algunes de les més obscenes de la novel·la contemporània (...)».

actual».<sup>84</sup> El que succeeix és que el 1932 li deu pesar massa l'opinió del seu mentor, l'escriptor Maurici Serrahima, que des de *La Paraula Cristiana* propugna valors com el catòlic Maurice Baring (qualificat literalment d'«anti-Joyce» i d'«anti-Proust») enfront de l'art que es basa en «la minuciosa descomposició de la personalitat, que arriba a anul·lar-la».<sup>85</sup> Amb tot, el feble atac de Serrahima i Esquerra envers la narrativa joyciana no respon tant a qüestions morals com estètiques. Només això explica que Esquerra, primer valedor de William Faulkner a Catalunya, aplaudeixi des d'*El Matí* una obra com *Sanctuary*: el caos psicològic d'un Joyce és compensat per l'ordre genèric de la novel·la detectivesca, l'acció trepidant i el bon ús de tècniques cinematogràfiques.<sup>86</sup>

### **Rosa dels Vents: el binomi Josep Janés i Josep Sol**

Les dificultats que Joyce té per entrar en forma de llibre a la Catalunya de preguerra s'evidencien una vegada més en el fet que Josep Janés i Olivé, jove anglòfil i inquiet editor de la col·lecció Quaderns Literaris (que compta amb traduccions, entre d'altres, de Mansfield, Woolf, Huxley o Baring), no l'inclogui en el seu catàleg i, en canvi, sí que li proporcioni un espai en la revista que crea el 1936, *Rosa dels Vents*. Josep Sol és l'encarregat de publicar-hi una breu peça crítica sobre *Chamber Music* (explica que l'expressió poètica s'inspira en el mateix programa estètic que la narrativa i n'assenyala l'«aristocratisme intel·lectual» i la «perfecció meticulosa»), acompanyada de la traducció de tres poemes, i un assaig sobre *Dublinesos* («la primera obra realista irlandesa», de la qual en consigna els problemes d'edició, la «precisió flaubertiana» de la tècnica i el marc temàtic dublinès), seguida per la traducció d'una narració, *Un encontre*.<sup>87</sup> L'anunciada continuació de l'assaig, que havia de tractar *Exiliats* i *Retrat de l'artista adolescent*, i la traducció de fragments de l'*Ulisses* no apareixeran mai: la guerra esclata el juliol del 1936.

### **Altres consideracions sobre Joyce**

A banda del que s'ha reportat fins aquí, en moltes altres ocasions i des de plataformes i posicions estètiques molt diverses es parla del novel·lista, gairebé sempre en termes elogiosos, però sense aprofundir en l'anàlisi de la seva obra. N'esmento algunes.

84. R. ESQUERRA, «Nocturn, de Frank Swinnerton», *El Matí*, 22-VII-1932; R. ESQUERRA, «Descendència de James Joyce», *El Matí*, 19-VI-1934. Corroboro la creixent simpatia d'Esquerra envers Joyce el testimoni de Maria Aurèlia Capmany: l'autora ha explicat que Esquerra, quan era professor a l'Institut Escola, feia llegir *The Dead* per mostrar fins a quin punt havia evolucionat la narrativa moderna (M.A. CAPMANY, «Virginia Woolf, en el seu centenari», *Avui*, 24-I-1982). Així doncs, Esquerra degué ser un dels primers professors catalans –si no el primer– a introduir Joyce a les aules.

85. M. SERRAHIMA, «Daphné Adeane», *La Paraula Cristiana*, núm. 87, març 1932, p. 247-248.

86. R. ESQUERRA, «Interferències novel·listiques», *El Matí*, 19-VI-1934.

87. Vegeu la nota 78. Per a més informació al respecte, vegeu J. BEATTIE (art. cit, 2001).

Enric Palau assegura que la crítica considera Liam O'Flaherty superior a Joyce.<sup>88</sup> Guillem Diaz-Plaja valora Joyce des del punt de vista cinematogràfic: l'obra de l'irlandès –com la de Proust– té la mateixa capacitat per a «ralentitzar» i «detallar» que una càmera, cosa que permet arribar «a la més lenta recerca de l'ànima humana i més exacte dels anàlisis psíquics».<sup>89</sup> L'autor manresa en una altra ocasió fa referència a l'extraordinarietat del temps narratiu en l'irlandès quan parla «del famós rècord de Joyce: *Ulysses*, prop de mil pàgines per a una jornada d'home»,<sup>90</sup> i també Rafael Tasis s'entreté a comentar aquest aspecte en relació amb *La muntanya màgica* de Thomas Mann.<sup>91</sup> Miquel Llor confessa el 1928 que és un gran lector del novel·lista:<sup>92</sup> això pot explicar que, sent un bon coneixedor de l'italià, dos anys més tard expressi el desig de traduir Italo Svevo, l'amic de Joyce.<sup>93</sup> Armand Obiols, en una breu reflexió sobre la novel·la escriu: «¿Quines són les condicions dels gèneres? Joyce, per exemple, i d'una manera encara més convincent que Proust, ha posat amb *Ulisses* límit a un dels més il·lustres sectors de la novel·la. Després de Joyce és evident que una de les condicions de la novel·la d'anàlisi és la perspectiva –una certa distància de l'objecte».<sup>94</sup> Joan Puig i Ferreter apunta la influència de Joyce en Josep Sol al pròleg d'*Elionor*.<sup>95</sup>

A banda de Junoy, Soldevila i Foix, Montanyà, Esquerra i Just Cabot parlen de l'irlandès en relació amb el monòleg interior: llurs textos no se centren en l'anàlisi de la narrativa joyciana sinó a subratllar que ell no n'ha estat el veritable «inventor» ni l'únic d'haver-ne tret un alt rendiment literari: així, insisteixen a parlar de Dujardin, Schnitzler, Larbaud o, fins i tot, de Dostoievski.

## Conferències sobre Joyce

L'escriptor és present també, com a mínim, en quatre conferències. En la primera, «Cinema i Literatura», celebrada a la Universitat de Barcelona el març de 1932, Montanyà defensa la idea que la narrativa joyciana està plena «de figuracions d'escriptura precinemàtica» i, per tal de demostrar-ho, llegeix un fragment d'*Ulisses*.<sup>96</sup> A Sitges, Tasis parla del món interior dels personatges d'*Ulisses* en la conferència titu-

88. E. PALAU, «Un gran novel·lista», *La Nau*, 20-I-1931.

89. G. DIAZ PLAJA, «El concepte de la novel·la: valoracions actuals», *Mirador*, núm. 114, 9-IV-1931, p. 4.

90. G. DIAZ-PLAJA, «Novel·les d'una jornada», *Mirador*, núm. 178, 30-VI-1932, p. 6.

91. R. TÀSIS I MARCA, «*La muntanya màgica*: una novel·la de Thomas Mann», *Mirador*, núm. 298, 25-X-1934, p. 6.

92. Ho esmenta T. GARCÉS a «*Tàntal*, de Miquel Llor», *La Publicitat*, 6-IX-1928.

93. M. LLOR, «Una conversa amb la vídua d'Italo Svevo», *Mirador*, núm. 61, 27-III-1930, p. 4.

94. A. OBIOLS, «Condicions de la novel·la», *La Publicitat*, 8-VIII-1931.

95. J. SOL, *Elionor*, Barcelona: Quaderns Literaris, 1935. Aquest pròleg és reproduït arran de la mort de Sol a *Avui*, 20-I-1982. Quan Rafael Tasis anuncia la publicació d'*Elionor* parla de Sol com del «jove i impetuós admirador de Joyce» (R[afael] T[ASIS] I M[ARCA], «L'actualitat literària», *Mirador*, núm. 337, 1-VIII-1935, p. 6).

96. [s.a.], «Lluís Montanyà parla de cinema i literatura», *L'Opinió*, 13-III-1932.



lada «Viatge als mons meravellosos de la novel·la»<sup>97</sup> i, en el curs titulat «La novel·la moderna», dictat al barceloní Ateneu Polytechnicum l'abril de 1936, es refereix a l'irlandès en dues sessions: «L'evolució de la novel·la. De Walter Scott a James Joyce» i «La novel·la anglesa» (en aquesta darrera tradueix un fragment de *Retrat de l'artista adolescent*).<sup>98</sup>

## Cloenda

L'inventari de la presència de Joyce a la Catalunya dels 20 i 30 porta a tres conclusions. Primer: dins dels cercles literaris catalans, la consideració que mereix Joyce no es fonamenta tant en el coneixement directe de la seva obra com en el prestigi que ha obtingut a Europa i als Estats Units, consensuat per unes veus crítiques més convincents que les que el bescanten. Així, la majoria dels autors catalans s'inicien al tortuós univers joycià de la mà de múltiples guies crítiques, uns instruments que aquests utilitzaran a l'hora de bastir uns discursos sobre l'irlandès que prioritzen l'exploració de diversos estrats significatius de l'opus joycià i que pretenen, ni que sigui marginalment, contrarestar la brama difamatòria que plana sobre ell. Segon: en el debat català sobre la novel·la, que compta com a problema més important la producció d'una narrativa autòctona que possibiliti la creació i fidelització d'un públic lector, només un nombre molt reduït d'autors —Armengou, Millàs Raurell, Pla, Soldevila, Esclasons, Sol i pocs més— contempen la possibilitat d'assimilar patrons joycians (i encara amb prevencions, només explotant algun dels seus potencials i mai no assumint la seva extraordinària complexitat totalitzadora) com a recepta literària. Que Joyce no sigui majoritàriament proposat com a model, a diferència d'altres escriptors en llengua anglesa, no respon a raons d'ordre inquisitorial sinó sociològic o estètic. I tercer: el caràcter pioner d'alguns comentaris i de traduccions de Joyce al català i la continuïtat i aprofundiment en la discussió sobre l'autor mostra fins a quin punt alguns homes de lletres catalans, en aquest cas seduïts per una obra narrativa que havia estat capaç d'obrir unes vies estètiques fins llavors impensables i d'estimular un amplí ventall de discussions, bregaven per construir ponts que possibilitessin la importació —amb la màxima puntualitat possible— de la vida literària que transcorria més enllà del marc nacional. En darrer terme, l'atenció que Joyce rep a Catalunya al llarg d'aquest període evidència, una vegada més, l'afany per part de la cultura catalana d'assolir una normalitat europea. Que fins avui no hagi sortit a la llum l'existència d'aquesta tradició joyciana el que evidència és que, ara per ara, encara som lluny d'aconseguir aquesta normalitat.

97. Publicada dins R. TÀSIS, *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, Barcelona: Publicacions de «La Revista», 1935, p. 125-145.

98. Vegeu la informació que dona la premsa a [s.a.], «Un cursset sobre novel·la al Polytechnicum», *Mirador*, núm. 371, 26-III-1936, 2; [s.a.], «La novel·la moderna», *La Publicitat*, 2-IV-1936; i [s.a.], «La novel·la anglesa», *La Publicitat*, 15-IV-1936.